

مختصر حقوق جزای عمومی

(ویراست دوم)

دکتر عباس منصور آبادی

دانشیار دانشگاه تهران

— ویرایش دوم این کتاب در سال ۱۳۹۲ و تولید های جریان هستند —

فهرست کتب

جلد دوم رساله ۱۳۹۲
دانشگاه تهران

مطابق با آخرین اصلاحات و الحالات قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲،
آراء وحدت رویه و تصویب‌نامه تعديل جزاهی نقدی مصوب ۱۳۹۹

فهرست مطالب

۴	اختصارها
۱۷	پیشگفتار ویراست دوم
۱۹	پیشگفتار ویراست نخست
۲۱	پیشگفتار
۲۳	بخش نخست - کلیات حقوق جزا
۲۴	فصل نخست - محتوا و موضوع حقوق جزا
۲۴	گفتار نخست؛ موضوع‌های حقوق جزا
۲۶	گفتار دو؛ شاخه‌های حقوق جزا
۲۸	گفتار سه؛ ویژگی‌های حقوق جزا
۲۹	گفتار چهار؛ اهداف و کارکردهای حقوق جزا
۳۱	فصل دوم - مبانی و اصول حقوق کیفری
۳۱	گفتار نخست؛ مبانی جرم انگاری و مجازات
۳۳	گفتار دو؛ اصول کیفرگذاری
۳۸	فصل سوم - منابع حقوق جزا
۳۸	گفتار نخست؛ منابع رسمی
۴۱	گفتار دو؛ منابع تکمیلی
۴۳	فصل چهارم - پیوندهای حقوق جزا با سایر علوم
۴۳	گفتار نخست؛ رابطه حقوق جزا و سایر شاخه‌های حقوق
۴۴	گفتار دو؛ رابطه حقوق جزا و سایر علوم جنایی

۶ مختصر حقوق جزای عمومی

۴۵.....	گفتار سه؛ ارتباط حقوق جزا و سایر علوم
۴۷.....	فصل پنجم - دوره‌های تاریخی و مکاتب حقوق جزا
۴۷.....	گفتار نخست؛ پیشینه حقوق کیفری پیش از دوران مدرن
۵۱.....	گفتار دو؛ پیشینه حقوق جزای مدرن
۵۹.....	بخش دو - حقوق جزای عمومی ۱
۶۰.....	فصل نخست - اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها
۶۱.....	گفتار نخست؛ پیشینه و مبانی اصل قانونی بودن جرم و مجازات
۶۵.....	گفتار دو؛ مبانی اصل قانونی بودن جرم و مجازات
۷۰.....	فصل دوم - تفسیر قانون کیفری
۷۰.....	گفتار نخست؛ مفهوم و اقسام تفسیر
۷۲.....	گفتار دو؛ راهکارهای تفسیری در حقوق کیفری
۷۶.....	فصل سه - قلمرو اجرای قانون کیفری در زمان
۷۶.....	گفتار نخست؛ عطف به مسابق نشدن قوانین کیفری ماهوی
۸۰.....	گفتار دو؛ استثنایات قاعده عطف به مسابق نشدن
۸۵.....	گفتار سه؛ تعارض قوانین کیفری در زمان
۸۷.....	گفتار چهار؛ اجرای فوری قانون شکلی
۹۳.....	فصل چهار - اجرای مقررات کیفری در مکان
۹۳.....	گفتار نخست؛ اصل صلاحیت سرزمنی
۹۴.....	بند نخست؛ قلمرو مادی (واقعی)
۹۶.....	بند دو؛ قلمرو اعتباری (حکمی)
۹۸.....	بند سه؛ قلمرو فرضی (گسترش قلمرو)
۹۹.....	بند چهار؛ مصونیت سیاسی
۱۰۲.....	گفتار دو؛ فراسرزمینی ساختن حقوق کیفری
۱۰۳.....	بند نخست؛ اصل صلاحیت شخصی
۱۰۸.....	بند دو؛ اصل صلاحیت واقعی
۱۱۱.....	بند سه؛ اصل صلاحیت جهانی

فهرست مطالب ۷

۱۱۵.....	گفتار سه؛ استرداد مجرمان.....
۱۱۷.....	فصل پنجم - مفهوم جرم و رکن قانونی آن.....
۱۱۷.....	گفتار نخست؛ جرم و رفتارهای ممنوع دیگر.....
۱۲۰.....	گفتار دو؛ رکن قانونی جرم.....
۱۲۳.....	گفتار سه؛ عوامل موجهه جرم.....
۱۲۴.....	بند نخست؛ انجام دادن تکلیف.....
۱۲۵.....	نخست؛ حکم یا اجازه قانون.....
۱۲۸.....	دو؛ امر آمر قانون.....
۱۳۲.....	بند دو؛ اعمال حق.....
۱۳۳.....	نخست؛ دفاع مشروع.....
۱۴۰.....	دو؛ ضرورت / اضطرار.....
۱۴۴.....	سه؛ رضایت.....
۱۴۶.....	چهار؛ عملیات پزشکی.....
۱۵۰.....	پنج؛ عملیات ورزشی.....
۱۵۲.....	شش؛ تأدیب و تربیت.....
۱۵۴.....	فصل شش - رکن مادی جرم.....
۱۰۰.....	گفتار نخست؛ رکن مادی جرم تام.....
۱۰۰.....	بند نخست؛ رفتار مجرمانه.....
۱۰۶.....	نخست؛ رفتار مثبت / فعل.....
۱۰۷.....	دو؛ ترک فعل / رفتار منفي.....
۱۰۷.....	الف، ترک فعل مطلق.....
۱۰۹.....	ب، ترک فعل نتیجه‌دار / فعل ناشی از ترک فعل.....
۱۶۰.....	بند دو؛ نتیجه مجرمانه.....
۱۶۱.....	بند سه؛ رابطه سببیت / علیت / استناد.....
۱۶۳.....	نخست؛ اجتماع سبب و مباشر.....
۱۶۴.....	دو؛ اجتماع اسباب.....
۱۶۸.....	گفتار دو؛ رکن مادی جرایم ناتمام.....

۸ مختصر حقوق جزای عمومی

۱۷۹.....	بند نخست؛ شروع به جرم
۱۷۹.....	نخست؛ رکن قانونی شروع به جرم
۱۷۲.....	دو؛ رکن مادی شروع به جرم
۱۷۳.....	الف، ورود به عملیات اجرایی
۱۷۵.....	ب، به اتمام نرسیدن رفتار
۱۷۶.....	ج، عمدی بودن جرم
۱۷۸.....	سه؛ رکن معنوی شروع به جرم
۱۷۸.....	بند دو؛ جرم محال و جرم عقیم
۱۷۸.....	نخست؛ رکن قانونی جرم محال و عقیم
۱۸۰.....	دو؛ رکن مادی جرم محال و عقیم
۱۸۰.....	الف، انجام دادن رفتار
۱۸۱.....	ب، ناتمام ماندن رفتار
۱۸۲.....	سه؛ رکن معنوی جرم محال و عقیم
۱۸۳.....	فصل هفت - رکن معنوی جرم
۱۸۴.....	گفتار نخست؛ رکن معنوی جرم عمدی
۱۸۵.....	بند نخست؛ علم و آگاهی
۱۸۵.....	نخست؛ علم و آگاهی به حکم
۱۸۶.....	دو؛ علم و آگاهی به موضوع
۱۸۶.....	بند دو؛ عمد/قصد یا اراده مجرمانه
۱۸۶.....	نخست؛ سوءنیت عام
۱۸۸.....	دو؛ سوء نیت خاص
۱۸۹.....	بند سه؛ انگیزه
۱۸۹.....	نخست؛ نقش انگیزه در حقوق جزای ماهوی
۱۹۰.....	دو؛ نقش انگیزه در حقوق جزای شکلی
۱۹۰.....	گفتار دو؛ رکن معنوی جرایم غیر عمد
۱۹۱.....	بند نخست؛ خطأ/ تقصیر جزایی
۱۹۲.....	بند دو؛ رفتار غیر عمدی (شبه عمد و خطای محس)

فهرست مطالب ۹

فصل هشت - طبقه‌بندی جرایم ۱۹۵
گفتار نخست؛ طبقه‌بندی بر پایه رکن قانونی ۱۹۵
بند نخست؛ طبقه‌بندی بر پایه مجازات‌ها ۱۹۵
بند دو؛ طبقه‌بندی بر پایه وصف مرتكب ۱۹۷
بند سه؛ طبقه‌بندی بر پایه گذشت مجنی علیه ۲۰۰
گفتار دو؛ طبقه‌بندی جرایم بر پایه رکن مادی ۲۰۱
بند نخست؛ طبقه‌بندی بر پایه موضوع ۲۰۱
بند دو؛ طبقه‌بندی بر پایه نتیجه ۲۰۲
بند سه؛ طبقه‌بندی بر پایه چندگانگی رفتار ۲۰۳
بند چهار؛ طبقه‌بندی بر پایه زمان ۲۰۴
گفتار سه؛ طبقه‌بندی جرم بر پایه رکن معنوی ۲۰۶
بخش سه - حقوق جزای عمومی ۲ ..... ۲۱۳
فصل نخست - اقسام بزهکار به اعتبار نقش ۲۱۴
گفتار نخست؛ مباشرت ۲۱۴
بند نخست؛ مباشرت مادی ۲۱۵
بند دو؛ مباشرت معنوی ۲۱۵
گفتار دو؛ شرکت در جرم ۲۲۲
بند نخست؛ رکن قانونی شرکت در جرم ۲۲۲
بند دو؛ رکن مادی شرکت در جرم ۲۲۳
نخست؛ تعدد مرتكبان ۲۲۳
دو؛ رفتار مجرمانه ۲۲۳
بند سه؛ رکن معنوی شرکت در جرم ۲۲۶
گفتار سه؛ معاونت در جرم ۲۲۷
بند نخست؛ رکن قانونی معاونت ۲۲۸
بند دو؛ رکن مادی معاونت ۲۲۹
نخست؛ رفتار مجرمانه معاونت ۲۳۰

۱۰ مختصر حقوق جزای عمومی

الف، ایجاد اندیشه مجرمانه.....	۲۳۰
ب، همکاری غیر مستقیم.....	۲۳۱
دو؛ وجود شرایط خاص.....	۲۳۳
الف، مثبت بودن رفتار مجرمانه.....	۲۳۴
ب، تقدم یا اقتران زمانی رفتار معاون با مباشر.....	۲۳۶
ج، ارتکاب جرم از ناحیه مباشر.....	۲۳۶
سه؛ وجود رابطه سببیت بین رفتار معاون و نتیجه مجرمانه	۲۳۷
بند سه؛ رکن معنوی معاونت.....	۲۳۷
نخست؛ معاونت در جرایم عمدی.....	۲۳۷
الف، علم و آگاهی و قصد و اراده مجرمانه	۲۳۸
ب، وحدت قصد	۲۳۹
ج، دگرگونی قصد مباشر و انصراف از قصد معاون.....	۲۴۰
دو؛ رکن معنوی معاونت در جرایم غیر عمدی	۲۴۱
بند چهار؛ پیامدهای معاونت	۲۴۲
نخست؛ مجازات معاون.....	۲۴۲
دو؛ وابستگی در تعقیب و مجازات.....	۲۵۰
گفتار چهار؛ مسئولیت کیفری از عمل دیگری	۲۵۴
بند نخست؛ مفهوم و پیشینه مسئولیت کیفری ناشی از عمل دیگری.....	۲۵۴
بند دو؛ ارکان مسئولیت کیفری از عمل دیگری.....	۲۵۶
نخست؛ رکن قانونی مسئولیت کیفری از عمل دیگری.....	۲۵۶
دو؛ رکن مادی مسئولیت کیفری از عمل دیگری.....	۲۵۶
سه؛ رکن معنوی مسئولیت کیفری ناشی از عمل دیگری.....	۲۵۷
گفتار پنج؛ مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی.....	۲۵۹
بند نخست؛ نظریه مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی.....	۲۵۹
نخست؛ پیشینه مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی	۲۶۰
دو؛ نمایه قانونی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی	۲۶۳
بند دو؛ ارکان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی.....	۲۶۴

فهرست مطالب ۱۱

نخست؛ رکن مادی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی.....	۲۶۴
دو؛ رکن معنوی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی.....	۲۶۸
فصل دو - قلمرو مسئولیت کیفری	۲۷۰
گفتار نخست؛ پیشینه، مبانی و شرایط مسئولیت کیفری	۲۷۱
بند نخست؛ پیشینه و مبانی مسئولیت کیفری.....	۲۷۱
بند دو؛ شرایط مسئولیت کیفری.....	۲۷۳
گفتار دو؛ عوامل رافع مسئولیت کیفری.....	۲۷۴
بند نخست؛ نارسایی و ناکارآمدی اراده و تمیز.....	۲۷۵
نخست؛ کودکی و نوجوانی.....	۲۷۶
الف، معیار و مرز کودکی و نوجوانی.....	۲۷۶
ب، واکنش در برابر بزرگواری کودکان و نوجوانان.....	۲۷۷
دو؛ جنون.....	۲۸۳
الف، مفهوم و نمایه قانونی جنون و اختلال روانی	۲۸۳
ب، پیامدهای جنون و اختلال روانی	۲۸۵
سه؛ مستی.....	۲۸۷
الف، شرایط مستی مؤثر بر رفع مسئولیت کیفری	۲۸۸
ب، پیامدهای مستی	۲۹۱
بند دو؛ نارسایی و ناکارآمدی اراده و یا تمیز	۲۹۲
نخست؛ خواب و بی‌هوشی.....	۲۹۲
دو؛ اکراه	۲۹۵
الف، تفکیک بین اجبار و اکراه	۲۹۵
ب، گونه‌ها و شرایط اکراه.....	۲۹۷
ج، پیامدهای اکراه.....	۲۹۹
سه؛ اشتباه	۳۰۰
الف، اشتباه/ جهل حکمی	۳۰۰
ب، اشتباه و جهل موضوعی	۳۰۲
۱. ناگاهی نسبت به موضوع جرم/ جهل موضوعی	۳۰۳

۱۲ □ مختصر حقوق جزای عمومی

۳۰۴..... ۲. جهل نسبت به وصف و خصوصیت مجنی عليه

بخش چهارم - حقوق جزای عمومی ۳

فصل نخست - شناسایی مجازات

۳۰۶..... گفتار نخست؛ مفهوم، پیشینه و ویژگی‌های مجازات

۳۰۷..... بند نخست؛ مفهوم و پیشینه مجازات

۳۰۸..... نخست؛ مفهوم مجازات

۳۰۹..... دو؛ پیشینه مجازات

۳۱۰..... سه؛ پیشینه مجازات در ایران

۳۱۱..... بند دو؛ ویژگی مجازات‌ها

۳۱۲..... نخست؛ وابستگی مجازات و جرم

۳۱۳..... دو؛ تعلق مجازات به جامعه

۳۱۴..... سه؛ قائم به شخص بودن مجازات

۳۱۵..... چهار؛ رنج آوری

۳۱۶..... پنج؛ رسوایندگی

۳۱۷..... بند سه؛ رابطه مجازات و اقدامات تأمینی

۳۱۸..... نخست؛ پیشینه، ماهیت و مفهوم اقدامات تأمینی

۳۱۹..... دو؛ وجود اشتراک و افتراق اقدامات تأمینی و مجازات

۳۲۰..... گفتار دو؛ مبانی، اهداف و اصول حاکم بر مجازات

۳۲۱..... بند نخست؛ مبانی و اهداف مجازات

۳۲۲..... نخست؛ اندیشه سزاگرایی

۳۲۳..... دو؛ اندیشه فایده‌گرایی

۳۲۴..... بند دو؛ اصول حاکم بر مجازات‌ها

۳۲۵..... نخست؛ انسانی بودن مجازات

۳۲۶..... دو؛ تناسب جرم و مجازات

۳۲۷..... سه؛ قضایی بودن مجازات

فهرست مطالب

فصل دو - طبقه‌بندی مجازات	۳۲۰
گفتار نخست؛ مجازات تعزیر و گونه‌های آن	۳۲۰
بند نخست؛ مفهوم و ویژگی‌های تعزیر	۳۲۱
بند دو؛ طبقه‌بندی و گونه‌های تعزیر	۳۲۲
نخست؛ تعزیر اشخاص حقیقی	۳۲۴
الف، حبس	۳۲۷
ب، جزای نقدی	۳۳۰
ج، مصادر مال	۳۳۲
د، شلاق	۳۳۳
ه مجازات‌های مؤثر بر موقعیت شغلی	۳۳۴
و، محرومیت از حقوق اجتماعی	۳۳۴
ز، انتشار حکم	۳۳۴
ح، جایگزین‌های حبس	۳۳۶
دو؛ تعزیر اشخاص حقوقی	۳۴۵
الف، مجازات‌های مالی	۳۴۶
ب، مجازات‌های غیر مالی	۳۴۷
سه؛ مجازات غیر اصلی	۳۵۰
الف، مجازات تكمیلی	۳۵۰
ب، مجازات تبعی	۳۵۷
گفتار دو؛ گونه‌های مجازات غیر تعزیر	۳۶۴
بند نخست؛ حد	۳۶۵
بند دو؛ قصاص	۳۶۷
بند سه؛ دیه	۳۶۸
فصل سه - گستره انتخاب مجازات مناسب	۳۷۲
گفتار نخست؛ رعایت درجه‌بندی مجازات	۳۷۳
بند نخست؛ مفهوم درجه‌بندی مجازات	۳۷۳
بند دو؛ پیامدها و چالش‌های درجه‌بندی	۳۷۴

۱۴ □ مختصر حقوق جزای عمومی

نخست؛ پیامدهای ماهوی.....	۳۷۴
دو؛ پیامدهای شکلی.....	۳۷۶
سه؛ چالش‌های درجه‌بندی.....	۳۷۷
گفتار دو؛ تخفیف مجازات.....	۳۸۰
بند نخست؛ مفهوم، پیشینه و تمایز.....	۳۸۰
نخست؛ مفهوم و پیشینه تخفیف مجازات.....	۳۸۰
دو؛ تمایز تخفیف مجازات و راهکارهای ارفاقی مشابه آن.....	۳۸۱
بند دو؛ شرایط، جهات و میزان تخفیف.....	۳۸۳
بند سه؛ پیامدهای تخفیف مجازات.....	۳۸۸
نخست؛ پیامدهای ماهوی تخفیف.....	۳۸۸
دو؛ پیامدهای شکلی تخفیف.....	۳۹۱
گفتار سه؛ تشدید مجازات.....	۳۹۲
بند نخست؛ تعدد جرم.....	۳۹۳
نخست؛ تعدد واقعی.....	۳۹۳
دو؛ تعدد عنوانی.....	۴۰۵
سه؛ تعدد نتایج.....	۴۰۶
بند دو؛ تکرار جرم.....	۴۰۸
نخست؛ شرایط تکرار در جرایم تعزیری.....	۴۰۹
دو؛ پیامد تکرار جرم در تعزیر.....	۴۱۰
سه؛ تکرار در جرایم حدی.....	۴۱۴
فصل چهار - نادیده گرفتن آزمایشی مجازات.....	۴۱۶
گفتار نخست؛ تعویق و تعليق مجازات.....	۴۱۶
بند نخست؛ تعویق صدور حکم.....	۴۱۷
نخست؛ انواع تعویق صدور حکم.....	۴۱۷
دو؛ شرایط تعویق صدور حکم.....	۴۱۹
سه؛ پیامدهای تعویق صدور حکم.....	۴۲۲
بند دو؛ تعليق اجرای مجازات.....	۴۲۵

فهرست مطالب ۱۵

نخست؛ شرایط تعلیق اجرای مجازات.....	۴۲۶
دو؛ پیامدهای تعلیق اجرای مجازات.....	۴۳۱
گفتار دو؛ نظام نیمه آزادی، آزادی مشروط و نظارت الکترونیکی.....	۴۳۶
بند نخست؛ نظام نیمه آزادی.....	۴۳۷
نخست؛ مفهوم و شرایط نظام نیمه آزادی.....	۴۳۷
دو؛ پیامدهای اعطای نظام نیمه آزادی	۴۳۹
بند دو؛ آزادی مشروط.....	۴۴۱
نخست؛ مفهوم و شرایط آزادی مشروط.....	۴۴۱
دو؛ پیامدهای آزادی مشروط.....	۴۴۴
بند سه؛ نظارت الکترونیکی.....	۴۴۶
نخست؛ شرایط نظارت الکترونیکی	۴۴۷
دو؛ پیامدهای نظارت الکترونیکی	۴۴۹
فصل پنجم - جهات سقوط مجازات.....	۴۵۲
گفتار نخست؛ جهات شخصی سقوط مجازات.....	۴۵۲
بند نخست؛ فوت بزهکار.....	۴۵۳
نخست؛ تأثیر فوت بزهکار بر حد و تعزیر.....	۴۵۳
دو؛ تأثیر فوت بزهکار بر قصاص و ديه	۴۵۴
بند دو؛ جنون و اختلال روانی محکوم.....	۴۵۵
نخست؛ تأثیر جنون و اختلال روانی بر تعزیر	۴۵۵
دو؛ تأثیر جنون و اختلال روانی بر غیر تعزیر.....	۴۵۶
بند سه؛ توبه بزهکار.....	۴۵۷
نخست؛ مفهوم، جایگاه قانونی و شرایط توبه.....	۴۵۷
دو؛ قلمرو و پیامدهای توبه.....	۴۵۹
بند چهار؛ گذشت بزه دیده.....	۴۶۰
نخست؛ مفهوم گذشت و جرایم قابل گذشت	۴۶۰
دو؛ شرایط و پیامدهای گذشت بزه دیده	۴۶۷
گفتار دو؛ جهات عینی سقوط مجازات.....	۴۶۹

۱۶ □ مختصر حقوق جزای عمومی

۴۷۰.....	بند نخست؛ مرور زمان.....
۴۷۰.....	نخست؛ مفهوم و اقسام مرور زمان.....
۴۷۱.....	دو؛ شرایط مرور زمان.....
۴۷۹.....	بند دو؛ عفو.....
۴۸۰.....	نخست؛ عفو عمومی.....
۴۸۱.....	دو؛ عفو خصوصی.....
۴۸۵.....	بند سه؛ نسخ قانون.....
۴۸۵.....	بند چهار؛ اعمال قاعده درا.....
۴۸۶.....	بند پنج؛ اعاده حیثیت.....
۴۹۱.....	فهرست قوانین و آیین نامه ها به ترتیب سال تصویب آنها.....